

چک‌میدان بود به نام دوچرخه

سر نوشت بزرگ‌ترین میدان تخریب‌شده مشهد از زبان قدیمی‌ها

میدان دوچرخه به وجود آید و به این نام شهره شود. نامی که در زبان عامیانه مردم چرخ گفته و خوانده می‌شد.

کرایه دوچرخه برای چرخ‌سواری در میدان

این کاسب قدیمی خوب به یاد دارد مردم تا چه اندازه عشق دوچرخه بودند و می‌گوید: دوچرخه خیلی از کارهای مردم را راه می‌انداخت. برای همین افرادی هم که پول خرید نداشتند، از همین چرخ‌سازهای دور میدان، وسیله را کرایه می‌کردند.

او با یادآوری کرایه‌هایی که در قبال یک ساعت چرخ‌سواری می‌گرفت، می‌افزاید: نرخ هر ساعت سواری با دوچرخه ۱۰ شاهی بود. میرزا هم سه عدد دوچرخه داشت که آن‌ها را کرایه می‌دادم.

میدانی که ناپدید شد

حاج محمد از آخرین روزهای میدان دوچرخه هم حرف دارد و تعریف می‌کند: سال‌های ابتدایی دهه ۳۰ بود که این میدان در طرح خیابان کشی‌ها قرار گرفت و از بین رفت. اومی گوید: در محل زمین‌های این میدان چند معبر، دو مدرسه، باشگاه ورزشی و اداره پیش‌آهنگی احداث شد که این روزها به عنوان مدارس شاهد فاطمیه، امام حسن مجتبی (ع)، سالن ورزشی مهران، اداره جهادسازندگی و ساختمان علمی و کاربری شناخته می‌شوند.

میدان دوچرخه محل مسابقات

«میدان دوچرخه محل مسابقات و معبر مجاورش هم خیابان دوچرخه بود»، صحبت با حسن زرگری دیگر از قدیمی‌های چرخ‌ساز مشهد از میدان دوچرخه مشهد با این دو جمله شروع می‌شود. او ادامه می‌دهد: میدان کهنه در طبرسی، فقط برای چرخ‌سواری بود و مغازه‌ای نداشت که بتوان از آن دوچرخه اجاره کرد. به همین دلیل وقتی میدان چرخ به واسطه چرخ‌سازهای خیابان خاکی، راه اندازی شد، هر روز تعداد زیادی از علاقه‌مندان به این میدان

از میدان کهنه تا میدان دوچرخه

هم‌زمان با شکل‌گیری میدان دوچرخه در نزدیکی خیابان ارگ، صدور تصدیق‌نامه (گواهی‌نامه) هم در کشور قانون شد. با ابلاغ همین قانون از سوی اداره تشکیلات نظمیه در ۲۳ مرداد ۱۳۰۵، دادن گواهی‌نامه در میدان چرخ آغاز شد.

هر روز صبح به صبح تعدادی از متقاضیان به میدان می‌آمدند و زیر نظر دو افسر راهنمایی و رانندگی گواهی‌نامه می‌گرفتند. هم‌زمان با این کار شاگردان چرخ‌سازهای اطراف میدان هم به علاقه‌مندان، نحوه راندن آن را یاد می‌دادند و دوچرخه را با گرفتن چند شاهی در اختیار آن‌ها می‌گذاشتند. بعد از رونق این میدان بود که میدان دوچرخه خیابان طبرسی، نام میدان کهنه را گرفت.

محل آموزش متقاضیان دوچرخه

آقای حاج محمد اسماعیل زاده که این روزها در کوچه آیت... خامنه‌ای حلبی‌سازی دارد، جزو آخرین بازمانده‌های صنف چرخ‌سازی‌های دور میدان دوچرخه مشهد است که در مغازه‌های اطراف این میدان شاگردی می‌کرده است. کسی که مربی آموزش تعداد زیادی از مشهدی‌ها برای چرخ‌سواری بوده است.

خودش مختصری از آن روزها را این گونه به یاد می‌آورد: دقیقاً خاطر نمی‌ست، اما بین سال‌های ۱۳۱۸ الی ۱۳۲۰ بود که در سن ۱۲ و ۱۳ سالگی دور میدان، شاگردی میرزا عباس دوچرخه‌ساز رامی‌کردم. تعداد مغازه‌ها کم بود و به تعداد کل انگشت‌های دست نمی‌رسید. اما کاروبارشان خوب بود. مثل همه مغازه‌دارها، من و میرزا هر روز صبح، ساعت هفت نشده در دکان را بازمی‌کردیم و تا ۸ شب مشغول بودیم. بیشتر مشتری‌هایمان هم کسانی بودند که چرخشان خراب شده بود یا می‌خواستند سواری با این وسیله را یاد بگیرند. میرزا هم وقتی کسی برای یاد گرفتن دوچرخه می‌آمد، آموزش‌ها را به من می‌سپرد.

حاج محمد این طور صحبت‌هایش را ادامه می‌دهد: روزهای اول خیلی مهارت نداشتیم، اما طولی نکشید که کاربلد شدیم. از روی همین تجربه متقاضیان را در میدان دوچرخه در ۴ الی ۷ روز براساس استعدادشان آموزش می‌دادم. آن‌ها هم به اندازه روزهایی که آمده بودند، پول می‌دادند.

او سکه بودن بازار کارش را در همان سال‌ها می‌داند و می‌گوید: آن روزها دوچرخه‌سواری در کشور قانون داشت و افراد باید با تصدیق روی آن می‌نشستند. به خاطر همین کسی که می‌خواست دوچرخه بخرد و خودش را راندن بلد نبود سراغ چرخ‌سازهای دور میدان دوچرخه می‌آمد و با پرداخت پول آموزش می‌دید. آن گونه که از خاطرات این کاسب قدیمی پیداست، همین چرخ‌سازها باعث شدند تا

فاطمه شوشتری - شهر خودش را

لابه لای آسمان خراش‌ها و برج‌های بلند گم کرده است و دیگر کسی از میدان «دوچرخه» مشهد خبر ندارد. برای همین است که حتی اگر از مشهدی‌های سالمند بخواهید بزرگ‌ترین میدان بدون سازه مشهد را توصیف کنند و نام ببرند، این نام، از ذهن بسیاری از آن‌ها دور خواهد بود. نامی که به تاریخ ۹۰ سال قبل مشهد گره خورده است؛ زمانی که دوچرخه‌سواری مشهدی‌ها با گواهی‌نامه‌وسند محضری آن وسیله مجاز بود.

در واقع معلوم نیست که نخستین دوچرخه کی و به دست چه کسی وارد ایران شد، اما آنچه مشخص است این وسیله در زمان قحطی خودرو برای مردم همه چیز بود؛ از وسیله کار گرفته تا نقلیه، دارایی و حتی تفریح. بی‌گمان همین کارایی باعث شده بود تا مردم به دنبال سازوکارهای یادگیری آن باشند. سازوکاری که باعث شد تا در شهرها میدان دوچرخه به وجود آید.

از همین رو مشهد که دوچرخه‌سوار کم نداشت، نخستین میدان دوچرخه را در اواسط کوچه جوادیه در بولوار طبرسی به خود دید. میدانی که تاریخ دقیق شکل‌گیری آن در دست نیست. بعد از آن به دنبال استقبال مردم از این میدان، دومین میدان دوچرخه مشهد هم در سال‌های ابتدایی ۱۳۰۰ شکل گرفت. میدانی که مساحت زیادش آن را تبدیل به بزرگ‌ترین میدان این شهر کرد. میدانی که دکان‌های چرخ‌سازی فعال در پهنه شمالی شهر، باعث راه‌اندازی آن شد. آن طور که از نقشه‌های پیداست، میدان اصلی دوچرخه مشهد در مجاورت همین دکان‌ها، در فاصله ۶۰ الی ۷۰ متری زمین‌های بین چهارراه بیسیم فعلی تا ابتدای خیابان آخوند خراسانی (خیابان خاکی سابق) ایجاد شده بود. با شکل‌گیری این میدان بود که دادن گواهی‌نامه دوچرخه‌هم در این مکان و کاروان‌سرای نزدیک همین نقطه شروع شد. حتی خیابان مجاور میدان هم نام «دوچرخه» گرفت. خیابانی که این روزها بخشی از رازی شرقی در منطقه ۸ است.

حال از آن روزها نزدیک یک قرن می‌گذرد. میدان دوچرخه که بزرگ‌ترین میدان بدون سازه مشهد بوده، از بین رفته است. میدانی که سهم بزرگی در دوچرخه‌سواری مشهدی‌ها، به خصوص افرادی که دنبال مکان آموختن راندن این وسیله برای گواهی‌نامه گرفتن بودند، داشت. حال آنچه بر سر آن آمده با روایت‌های مختلفی بیان می‌شود. روایت‌هایی دست‌کم ۸۰ ساله که شهر آرمجله در سلسله گزارش‌های تاریخ منطقه ۸؛ از زبان قدیمی‌های شهر سراغ آن‌ها رفته است.

می‌آمدند تا چرخ‌سواری یاد بگیرند، دنبال گواهی‌نامه‌اش بروند و حتی مسابقه بدهند.

این چرخ‌ساز سن‌وسال دار و قدیمی مشهد می‌افزاید: آن زمان اگر کسی گواهی‌نامه نمی‌گرفت، حق نشستن روی دوچرخه را هم نداشت، به همین دلیل در کاروان‌سرای که مکانش الان تبدیل به اداره ثبت شده است، افسران راهنمایی و رانندگی گواهی‌نامه می‌دادند. آقای زرگری از نحوه دادن گواهی‌نامه هم این گونه یاد می‌کند: شجاعی و کسرانی، دو افسر راهنمایی و رانندگی بودند که هر روز به نوبت می‌آمدند و از متقاضیان امتحان دوچرخه می‌گرفتند. البته زمانی که میدان چرخ خراب شد، امتحان فقط در کاروان‌سرا و با چند دور زدن و از میان کله‌قندها گذشتن، برگزار می‌شد. جالب است بدانید تعدادی از قدیمی‌های منطقه ۸ هنوز هم وقتی سر صحبت از محل زندگی‌شان باز می‌شود خود را بچه میدان دوچرخه می‌دانند. همچون ابراهیم دوربین‌نیا، کاسب خیابان آخوند خراسانی ۱۹ که می‌گوید: سال ۱۳۳۴ به دنیا آمدم. خانه‌مان اطراف میدان دوچرخه بود اما میدان در کودکی من خراب شد و خاطره‌ای از آن ندارم.

ابراهیم اسدزاده از قدیمی‌های کوچه خامنه‌ای هم می‌گوید: این میدان به فاصله ۶۰ الی ۷۰ متری چهارراه بیسیم فعلی تا خیابان خاکی کشیده شده بود که خاکی بود و مردم داخل آن دوچرخه‌سواری می‌کردند. همچنین در زمانی که گرفتن گواهی‌نامه برای راندن این وسیله قانون بود، در همین محل امتحان برگزار می‌شد.

در محل زمین‌های این میدان چند معبر، دو مدرسه، باشگاه ورزشی و اداره پیش‌آهنگی احداث شد که این روزها به عنوان مدارس شاهد فاطمیه، امام حسن مجتبی (ع)، سالن ورزشی مهران، اداره جهادسازندگی و ساختمان علمی و کاربری شناخته می‌شوند